

LBRIS

We know
books

Marian Enache Ștefan Deaconu
Valentina Bărbățeanu

**Sistemul electoral și
referendumul în jurisprudența
Curții Constituționale**

Editura C.H. Beck
București 2022

Cuprins

Listă de abrevieri	XV
Partea I. Considerații teoretice	1
I. Suveranitatea și democrația, premisele fundamentale ale sistemului electoral	1
II. Drepturile electorale în sistemul juridic național	12
§1. Dreptul de vot. Condiții de exercitare	14
§2. Trăsăturile votului	17
2.1. Universalitatea votului	17
2.2. Egalitatea votului	17
2.3. Caracterul direct al votului	19
2.4. Caracterul secret al votului	20
2.5. Caracterul liber exprimat al votului	22
§3. Dreptul de a fi ales	22
§4. Extinderea dreptului de vot în contextul calității României de stat membru al Uniunii Europene	26
4.1. Dreptul de a fi ales în Parlamentul European.....	27
III. Consacrarea drepturilor electorale în documentele internaționale	31
§1. Documente internaționale relevante în materie electorală	31
§2. Scurtă privire asupra jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în materie electorală	33
§3. Codul bunelor practici în materie electorală – Linii directoare și raport explicativ.....	42
IV. Tipuri de sisteme electorale și modalitățile de scrutin	46
§1. Considerații introductive.....	46
§2. Sisteme electorale de reprezentare proporțională.....	47
§3. Sisteme electorale majoritare	53
§4. Sisteme electorale mixte	56
§5. Sisteme electorale și modalități de scrutin utilizate în România până în decembrie 1989	58

§6. Evoluția sistemului electoral după Revoluția din decembrie 1989.....	63
V. Organizarea procesului electoral.....	71
§1. Considerații introductive.....	71
§2. Clasificarea organismelor de management electoral	72
§3. Principiile fundamentale care stau la baza organizării și funcționării organismelor de management electoral.....	75
§4. Organismele electorale în România	78
4.1. Birourile electorale.....	79
4.1.1. Biroul Electoral Central.....	79
4.1.2. Birourile electorale de circumscripție.....	81
4.2. Autoritatea Electorală din România.....	82
4.2.1. Reglementare legală.....	82
4.2.2. Organizare și funcționare.....	83
4.2.3. Rolul Autorității Electorale Permanente.....	84
4.3. Rețeaua electorală națională	86
VI. Alegerea Senatului și a Camerei Deputaților.....	87
§1. Etapele premergătoare votării	89
1.1. Depunerea candidaturilor.....	89
1.2. Campania electorală.....	94
§2. Infrastructura și logistica necesare desfășurării propriu-zise a votării	102
2.1. Circumscripțiile electorale	102
2.2. Secțiile de votare.....	102
2.3. Corpul experților electorali	104
2.4. Registrul electoral	106
2.5. Listele electorale	113
2.6. Buletinele de vot și ștampilele de vot	116
§3. Operațiunile implicate de votarea propriu-zisă și regulile ce trebuie respectate	120
3.1. Votul prin corespondență.....	128
3.1.1. Înregistrarea alegătorilor care votează prin corespondență.....	130
3.1.2. Birourile electorale pentru votul prin corespondență	132

3.1.3. Procedura de exercitare a dreptului de vot prin corespondență.....	133
3.1.4. Votarea prin corespondență	135
3.1.5. Numărarea voturilor prin corespondență și consemnarea rezultatelor votării.....	137
§4. Observarea alegerilor	138
§5. Numărarea voturilor și constatarea rezultatelor	141
VII. Alegerea Președintelui României.....	147
§1. Specificul funcției de Președinte al României, din perspectiva procedurii electorale	147
§2. Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească persoanele care candidează pentru funcția de Președinte al României	148
§3. Caracteristicile scrutinului pentru funcția de Președinte al României	149
§4. Rolul Curții Constituționale în procedura alegerii Președintelui României.....	150
VIII. Organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European.....	159
§1. Importanța Parlamentului European în arhitectura instituțională a Uniunii Europene	159
§2. Reguli generale privind alegerea Parlamentului European	161
§3. Alegerea reprezentanților României în Parlamentul European	162
3.1. Organizarea și desfășurarea alegerilor	171
IX. Alegerile locale.....	175
§1. Aspecte introductive. Regimul juridic aplicabil.....	175
§2. Consiliul local și primarul	179
2.1. Consiliul local	179
2.2. Primarul	187
§3. Consiliul județean și președintele consiliului județean	189
3.1. Consiliul județean	189
3.2. Președintele Consiliului județean.....	192

X. Referendumul	194
§1. Referendumul – modalitate de exercitare a suveranității poporului	194
§2. Tipuri de referendum	200
2.1. În funcție de actul juridic cu privire la care se organizează un referendum	200
2.2. În funcție de tipul de decizie care se adoptă în urma organizării unui referendum	204
2.3. În funcție de obiectul cu privire la care este consultat poporul	204
2.4. În funcție de modul în care se organizează referendumul, condiționat de problematica vizată de acesta	204
2.5. În funcție de finalitatea referendumului.....	205
2.6. În funcție de aria geografică vizată de problematica referendumului.....	206
§3. Participarea la referendum	206
§4. Efectele referendumului	208
4.1. Efectele referendumului consultativ	209
4.2. Efectele referendumului obligatoriu	213
§5. Regimul juridic al referendumului în România.....	214
§6. Procedura organizării referendumului în România	218
6.1. Procedura referendumului consultativ la nivel național.....	218
6.2. Procedura în cazul referendumului pentru revizuirea Constituției.....	224
6.3. Procedura în cazul referendumului pentru demiterea Președintelui României	225
6.4. Procedura organizării referendumului local în România	228

Partea a II-a. Jurisprudența Curții Constituționale	233
I. Decizii relevante ale Curții Constituționale în materie electorală¹	233
Suveranitatea. Categorii de legi – art. 2 și art. 73 din Constituție	233
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Statul român – art. 1 din Constituție	237
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Durata mandatului – art. 63 din Constituție	244
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Delegarea legislativă – art. 115 din Constituție	246
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Rolul Președintelui. Alegerea Președintelui – art. 80 și art. 81 din Constituție	251
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Dreptul de a fi ales – art. 37 din Constituție	253
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Dreptul de a fi ales în Parlamentul European – art. 38 din Constituție	290
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Dreptul de vot – art. 36 din Constituție	303
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Alegerea Camerelor. Alegerea Președintelui – art. 62 și art. 81 din Constituție	315
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Alegerea Camerelor – art. 62 din Constituție	334
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Suveranitatea – art. 2 din Constituție	338
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	

¹ Articolele constituționale nu sunt aranjate în ordine crescătoare, fiind esențială cursivitatea pe fond a tematicilor decurgând din deciziile Curții Constituționale (n.red.).

Durata mandatului – art. 63 din Constituție	344
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Mandatul reprezentativ – art. 69 din Constituție	355
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Organizarea internă – art. 64 din Constituție	359
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Categorii de legi – art. 73 din Constituție	364
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Validarea mandatului și depunerea jurământului – art. 82 din Constituție	368
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Categorii de legi – art. 73 din Constituție	372
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Înfăptuirea justiției – art. 124 din Constituție	378
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
II. Decizii relevante ale Curții Constituționale în materie referendară¹	381
Suveranitatea – art. 2 din Constituție	381
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Referendumul – art. 90 din Constituție	393
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Adoptarea legilor și a hotărârilor – art. 76 din Constituție	397
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Referendumul – art. 90 din Constituție	399
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Suspendarea din funcție – art. 95 din Constituție	406
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Categorii de legi – art. 73 din Constituție	409
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	

Suspendarea din funcție. Procedura de revizuire – art. 95 și art. 151 din Constituție	415
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Categorii de legi – art. 73 din Constituție	422
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Atribuții – art. 146 din Constituție	429
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Suspendarea din funcție – art. 95 din Constituție	441
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Referendumul – art. 90 din Constituție	447
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Delegarea legislativă – art. 115 din Constituție	459
<i>Jurisprudența Curții Constituționale</i>	
Bibliografie	465
Index jurisprudențial	477

¹ Idem.

RDP	- Revista de Drept Public
ș.a.	- și altele/alții
UE	- Uniunea Europeană
urm.	- următoarele
vol.	- volum (ul)

Partea I

Considerații teoretice

I. Suveranitatea și democrația, premisele fundamentale ale sistemului electoral

Societățile umane se sprijină pe o rețea complexă de reguli și principii, care reglementează și organizează multitudinea și varietatea de relații ce se stabilesc între membrii acestora, individual sau grupați în diverse structuri funcționale, mai mult sau mai puțin elaborate, în funcție de zona socială specifică de existență și acțiune. Normativizarea comportamentelor este esențială, deoarece, la fel ca în cazul oricărui alt sistem, în evoluția sa naturală, total nereglementată, ansamblul social tinde spre dezordine. Lăsat să se desfășoare într-o stare de libertate absolută, gradul de entropie al acestuia crește progresiv în lipsa vreunui control. Supusă și ea legilor naturii, în absența unei forme riguroase de organizare, societatea ar fi dominată de haos și anarhie, fiind redusă la o sumă informă de interacțiuni umane¹. În asemenea condiții, siguranța indivizilor nu ar putea fi decât într-o perpetuă stare de incertitudine, fiind complet lipsită de orice formă de protecție, riscând în orice moment să fie periclitată. Consecutiv, valori precum demnitatea umană, dreptatea, echitatea, bunăstarea ori binele social ar fi, într-un asemenea scenariu, dincolo de orizontul realizabil.

Apariția statului, ca entitate abstractă, imaterială, dar ubicuu dominantă pe un anumit teritoriu și aprioric înzestrată cu o putere immanentă și invincibilă, a permis însă evitarea unei astfel de viziuni

¹ Thomas Hobbes vorbește în *De Cive* (1642) și *Leviathan* (1651) despre starea naturală a ființei umane (*status hominum naturalis*), premergătoare societății organizate, care, în concepția sa, este caracterizată de o ostilitate interumană permanentă – *homo homini lupus* – și de o luptă neîntreruptă și generalizată – *bellum omnium contra omnes*.

distopice. Asigurarea echilibrului și unității unui edificiu social caleidoscopic și polimorfic se realizează, așadar, grație organizării societăților în state, ca forme instituționalizate de exercitare a puterii – indispensabilă în acest context și intrinsecă ideii de societate.

Statul este, din această perspectivă, factorul civilizator suprem, prin ordinea benefică pe care o impune în societate. Statul este elementul structurant al oricărei societăți umane. S-a remarcat în doctrină faptul că statul se acomodează foarte bine cu orice formă de organizare a puterii, fie că este dictatură ori democrație, fie că este monarhie sau republică¹. O asemenea remarcă nu este expresia unui paradox, ci demonstrează necesitatea și permanența sa, dincolo de oameni și de vremuri.

Statul modern, actual edictează norme general-obligatorii, menite să disciplineze relațiile sociale într-o asemenea manieră încât să rezulte un ansamblu social armonios și coerent, care să evolueze în sensul dezvoltării personalității umane și al satisfacerii deopotrivă a interesului individual și a celui general. În concepția contemporană, imprimată la nivel mondial de Organizația Națiunilor Unite, toate statele au dreptul inalienabil de a-și alege sistemul politic, economic, social și cultural, fără nicio formă de ingerință din partea vreunui alt stat². Această aserțiune aduce în discuție un concept fundamental pentru înțelegerea mecanismului statal, și anume cel de suveranitate.

Subiect al unor numeroase și elaborate dezbateri și analize doctrinare de-a lungul epocilor, suveranitatea a fost privită dintr-o multitudine de perspective, referitoare la titularul efectiv al acesteia (statul, poporul sau națiunea)³, la modul de exercitare, la întinderea acesteia (limitele sale), la aria de acțiune (internă sau

¹ D. Turpin, *Droit constitutionnel*, Quadrige/PUF, Paris, 2007, p. 13.

² Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2625 din 24 octombrie 1970 pentru adoptarea declarației asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite.

³ Pentru distincția dintre suveranitatea națională și suveranitatea populară, a se vedea, de exemplu, G. Bacot, Carré de Malberg et l'origine de la distinction entre souveraineté du peuple et souveraineté nationale, éd. du CNRS, Paris, 1985.

externă/internațională)¹, la efectele sale ori la rolul său de a legitima puterea guvernanților. A fost remarcată și subliniată complexitatea, dar, în același timp, și ambiguitatea noțiunii de suveranitate, care comportă definiții diverse și variabile².

Jean Bodin este considerat a fi primul gânditor care a teoretizat ideea de stat suveran. În opera sa, *Les six livres de la République*, redactată în anul 1576, a precizat principiile și caracteristicile suveranității și ale funcționării statului³. Mai apoi, în secolul al XVII-lea, urmând calea trasată deja de Machiaveli, Thomas Hobbes a contribuit și el la cristalizarea noțiunii de suveranitate⁴.

Concepția clasică asupra suveranității a fost expusă în anul 1920 de Carré de Malberg, reputat jurist francez, în *Contribution à la Théorie générale de l'Etat*. Într-un fragment din aceasta, devenit celebru, se regăsește esența termenul de suveranitate: „În sensul originar, [suveranitatea] desemnează caracterul suprem al puterii de stat. Într-o a doua accepțiune, desemnează ansamblul competențelor incluse în puterea Statului și este, în consecință, sinonim cu aceasta din urmă. În fine, suveranitatea servește la a caracteriza poziția pe care o ocupă în Stat titularul suprem al puterii statale și, în acest caz, suveranitatea se identifică cu puterea

¹ Suveranitatea externă/internațională constă în aceea că statul nu cunoaște o autoritate superioară în ordinea internațională și că nu se supune decât regulilor al căror efect l-a acceptat, expres sau tacit (J. Combacau, *La souveraineté internationale de l'État dans la jurisprudence du Conseil constitutionnel français*, în *Cahiers du conseil constitutionnel* n° 9 – février 2001, disponibil on-line la <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/la-souverainete-internationale-de-l-etat-dans-la-jurisprudence-du-conseil-constitutionnel-francais>).

² M.-J. Redor, *De l'État légal à l'État de droit. L'évolution des conceptions de la doctrine publiciste française, 1879-1914*, Collection Droit public positif, Economica - Presse Universitaire d'Aix-Marseille, Paris, 1992, p. 60.

³ Constând, în principal, în puterea de a edicta legi, puterea de a încheia tratate de pace sau de a declara război, puterea de a judeca, de a atribui funcții publice, de a grația sau de a impune taxe.

⁴ L. Gonin, *L'obsolescence de l'État moderne. Analyse diachronique et contextuelle à l'exemple de l'État français*, Schulthess, Geneva, 2011, p. 317-318.

organului”¹. Potrivit lui Carré de Malberg, statul nu este un Leviathan, așa cum l-a văzut simbolic Thomas Hobbes, ci respectă anumite limite, nefiind nicidecum omnipotent. Statul dispune de o putere care îi permite să se impună tuturor, dar își auto-limitează această putere suverană².

Într-o concepție adaptată perioadei contemporane, maturizată pe măsura trecerii timpului, ca urmare a evoluției istorice, politice și sociale, dar care își are, în continuare, rădăcinile în teoria pre-modernă inițiată de Jean Bodin, o formulă foarte concentrată definește suveranitatea ca autoritatea supremă care asigură unitatea și ordinea vieții politice statale³.

Din perspectiva care interesează lucrarea de față, referitoare la sistemul electoral, prezintă, în mod special, relevanță ceea ce a fost numit „suveranitate populară”, noțiune evidențiată în operele lui Jean-Jacques Rousseau, care s-a dezvoltat progresiv, ajungând să fie considerată, în prezent, principiu de guvernământ în statele democratice⁴. Ideea a fost preluată și inclusă în Declarația Universală a Drepturilor Omului, act adoptat și proclamat la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, ca ideal comun spre care trebuie să tindă toate popoarele și toate

¹ R.C. de Malberg, Contribution à la théorie générale de l'État, Paris, Sirey, 1920, réimpr. CNRS, 1962, t. I, p. 79, apud M. Troper, En guise d'introduction: La théorie constitutionnelle et le droit constitutionnel positif, în Cahiers du Conseil Constitutionnel n° 9 – février 2001 (<https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/en-guise-d-introduction-la-theorie-constitutionnelle-et-le-droit-constitutionnel-positif>).

² G. Guiheux, La théorie générale de l'État de Raymond Carré de Malberg, în Revue juridique de l'Ouest, N° Spécial 1999, p. 83 și 84 (https://www.persee.fr/doc/juro_0990-1027_1999_num_12_1_2508).

³ N. Walker, The sovereignty surplus, în International Journal of Constitutional Law, Vol. XVIII, Issue 2, July 2020, p. 370-428 (<https://doi.org/10.1093/icon/moaa051>).

⁴ L. Foisneau, Gouverner selon la volonté générale: la souveraineté selon Rousseau et les théories de la raison d'Etat, în Les Études philosophiques nr. 2007/4 (N° 83), p. 463-479 (<https://www.cairn.info/revue-les-etudes-philosophiques-2007-4-page-463.html>).

națiunile¹. Potrivit art. 21 alin. (3) din aceasta, „voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat”. Ca atare, într-o societate democratică, voința poporului, ca formă de exprimare a suveranității populare, se concretizează, de regulă, în decizii luate de reprezentanții acestuia, aleși prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Voința populară se poate exterioriza și prin exercițiul direct, nemijlocit, al suveranității, pe calea referendumului, ca modalitate de participare directă a cetățenilor la viața politică a statului.

În explicarea și elucidarea fundamentelor procesului electoral, nu doar conceptul de „suveranitate populară”, ci și cel de „suveranitate națională” prezintă interes științific, în condițiile în care teoreticienii dreptului au apreciat că acestea coexistă. Astfel, într-o viziune politico-juridică influentă, suveranitatea aparține unei entități abstracte, națiunea, definită ca o colectivitate indivizibilă, care transcende indivizii actuali care o compun².

Națiunea încorporează în complexitatea semnificațiilor sale spiritualitatea, valorile, credințele, idealurile nenumăratelor generații care au viețuit pe un anumit teritoriu statal, care au fost transmise generației actuale și perpetuate pentru posteritate, generațiilor viitoare, ca fond spiritual constant, definitiv, susceptibil de dezvoltare și perfecționare, de îmbogățire și diversificare, dar care păstrează în substanța sa elemente culturale perene, invariabile, dar distinctive, care conferă specificitatea proprie fiecărei națiuni. Națiunea este, așadar, un concept a cărui clarificare implică atingerea unor elemente de natură istorico-evolutivă. S-a spus că aceasta este rezultatul unui îndelungat trecut, încărcat de eforturi, de sacrificii și devotament³, ale unei serii de generații succesive⁴. Tot astfel, națiunea, deși pare, la prima vedere, a avea o existență de sine stătătoare, se dovedește a fi, în urma unui studiu atent, o entitate juridică ce nu se identifică deloc cu indivizii particulari; ea este

¹ A se vedea, în acest sens, Preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului.

² M.-J. Redor, op. cit., p. 41.

³ E. Renan, «Qu'est-ce qu'une nation?», alocuțiune ținută în cadrul unei conferințe la Sorbona, 11 mai 1882, apud M.-J. Redor, op. cit., p. 41.

⁴ A. Esmein, Eléments de droit constitutionnel français et comparé, 2ème ed., Paris, Larose, 1899, p. 168, apud M.-J. Redor, op. cit., p. 41.

independentă de personalitatea celor care trăiesc la un moment dat, subzistând în pofida continuei schimbări a generațiilor de oameni¹.

Ideea de „suveranitate națională” a fost valorificată în Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului din 1789, care proclamă principiul în virtutea căruia suveranitatea rezidă în națiune. Filosofia profund umanistă a Declarației din 1789 a fost preluată mai târziu și de Constituția franceză din 1958, dar a reprezentat, totodată, sursa de inspirație pentru noua viziune care a început să caracterizeze sistemele constituționale din statele Europei, în spiritul democrației și al recunoașterii și respectării drepturilor fundamentale ale omului.

În fine, în analiza noțiunii de „suveranitate”, este de remarcant că există și numeroși juriști care resping atât ideea de „popor”, cât și pe cea de „națiune”, ca punct convergent al acesteia, luând, în schimb, ca principal criteriu de referință „populația”, reprezentată de toți acei indivizi care au legătură cu puterea instituționalizată în acel stat, legătură reglementată juridic într-o anumită manieră și în baza căreia beneficiază de un anumit statut social. Substratul acestei disocieri rezidă în faptul că „populația” este analizată inclusiv sub forma categoriilor de cetățeni străini și apatrizi², care nu se bucură de exercițiul drepturilor electorale fundamentale, acela de a vota și de a fi ales, cu nuanțele care vor fi evidențiate în cuprinsul prezentei lucrări. Tocmai de aceea, juristul și filozoful Hans Kelsen, fondator al teoriei normativiste a dreptului, spunea că populația nu este un element preexistent al statului, ci este un element determinat de ordinea juridică în care este constituit acel stat³.

Se poate constata, așadar, că între populația unui stat și popor există diferențe. Astfel, populația este variabilă în timp și spațiu, poporul este dăinuitor, are o anumită structură culturală, economică și socială, care îl face să fie legat de națiunea ale cărei tradiții le urmează și le promovează.

¹ G. Jellinek, *L'État moderne et son droit*, 1ère partie, éd. fr., Paris, Giard et Brière, 1911, p. 243, apud M.-J. Redor, op. cit., p. 41.

² A se vedea I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, ed. a 12-a, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 52.

³ Idem, p. 51.

Națiunea este definită ca o comunitate, ca o grupare umană în cadrul căreia indivizii se simt uniți nu doar prin legături materiale, ci și spirituale. Spre deosebire de popor, națiunea este o entitate politică și juridică, ale cărei origini se regăsesc încă de la sfârșitul Evului Mediu, pe care s-au grefat ideile revoluționare ale iluminismului și care constituie resortul principal al luptei pentru recunoașterea și garantarea drepturilor și libertăților cetățenești, a statului de drept și a reînnoirii sociale. În această optică, doctrina franceză subliniază faptul că populația este un substrat al națiunii¹.

Dintr-o perspectivă teoretică, în definirea națiunii sunt puse în contrast două teze: una obiectivă și o alta subiectivă. Teza obiectivă cu privire la națiune are la origine concepția germană², în virtutea căreia națiunea este un produs necesar al unor elemente obiective, printre care se pot număra geografia, limba, religia etc. În schimb, în scrierile autorilor francezi Fustel de Coulanges, Ernest Renan sau Maurice Hauriou a fost conturată concepția subiectivă cu privire la națiune, în virtutea căreia la baza acesteia stau dorința indivizilor de a trăi împreună și faptul că o populație vrea să aparțină unei anumite națiuni. Astfel, spiritul național este o mentalitate care exprimă faptul că în conștiința umană este consolidată ideea conviețuirii, în considerarea elementelor comune tuturor indivizilor ce constituie națiunea, configurate prin evenimentele istorice, comunitatea de interese determinate de coabitarea pe același teritoriu, dar și spiritualitatea moștenită din toate timpurile³.

¹ A se vedea S. Pierré-Caps, *Nations et peuples dans les constitutions modernes*, teză de doctorat, Nancy, 1986; A. Minc, *La vengeance des nations*, Grasset, Paris 1991; numărul special *Les nationalismes* al revistei *Pouvoirs* (nr. 57, 1991).

² Reprezentativi pentru această linie de gândire sunt considerați filosofi precum Johann Gottlieb Fichte sau Heinrich von Treitschke. În viziunea lui Fichte, de exemplu, scopul națiunii germane era fondarea unui imperiu al spiritului și al rațiunii/raționalității și de a anihila complet forța fizică brută care domină lumea (J.G. Fichte, *Addresses to the German Nation*, Cambridge University Press, 2008, p. 496).

³ A se vedea J. Gicquel, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, cd. a 11-a, Montchrestien, Paris, 1991, p. 58 și urm.

În concluzie, o definiție completă a statului, din perspectiva suveranității, trebuie să integreze, în conținutul său, nu numai populația care trăiește pe un anumit teritoriu și instituționalizarea puterii acesteia, ci și conștiința apartenenței acestei populații la un anumit popor sau la o anumită națiune. Se revine, astfel, la problema distincției dintre popor și națiune, fiind utilă, în acest context, analiza raporturilor dintre popor și națiune, dintre electorat și subiectul abilitat să exercite puterea într-un stat. În esență, deosebirea dintre cele două categorii – suveranitatea poporului, respectiv suveranitatea națională – rezidă în faptul că suveranitatea înțelege ca putere a poporului reprezintă un element constitutiv al existenței contemporane a societății, în timp ce suveranitatea națională are o reprezentare mult mai amplă, extrăgându-și substanța din evoluția istorică a unei populații cu o origine comună, un trecut, o cultură și o limbă comune, manifestându-se în prezent și reverberând în viitor.

Pentru o imagine cuprinzătoare asupra problematicii suveranității, trebuie evidențiat un aspect intervenit relativ recent în istoria politico-juridică a statelor europene, constând în influența pe care aderarea la Uniunea Europeană o are asupra suveranității statelor membre¹. Este vorba despre o anumită restrângere a suveranității naționale², prin aceea că, odată cu dobândirea calității de membru al Uniunii Europene, statele au acceptat ca anumite competențe care, în mod tradițional, țineau de domeniul suveranității proprii³,

¹ A se vedea, de exemplu, É. Dékány-Szénási, La question de la souveraineté et la construction européenne, în *Le PortiQue, Revue de philosophie et de sciences humaines* nr. 5/2007 (<https://journals.openedition.org/leportique/1385>).

² A se vedea P. Pactet, *Droit constitutionnel*, ed. a 26-a, Sirey, Paris, 2007, p. 347 și urm.

³ De exemplu, Constituția Republicii Federale Germane precizează expres, în art. 24 parag. (1) că, în vederea instaurării unei Europe unite, Republica Federală Germană va participa la dezvoltarea Uniunii Europene, care este dedicată principiilor democratice, sociale și federale, statului de drept/domniei legii și principiului subsidiarității și care garantează un nivel de protecție a drepturilor fundamentale în mod esențial comparabil cu cel oferit de Legea fundamentală germană. În acest scop,

să fie exercitate în comun de toate statele membre, prin decizii luate în organismele europene, constituite, ca regulă, din reprezentanți ai tuturor statelor membre¹. S-a arătat că este vorba despre punerea în comun a suveranităților naționale și dispariția acestora într-o nouă meta-suveranitate sau suveranitate paralelă, ivindu-se, astfel, suveranități paralele care rămân independente².

Cu privire la acest aspect, pronunțându-se cu privire la constituționalitatea propunerii de revizuire a Constituției României, realizată în anul 2003 tocmai în considerarea intenției de la acel moment a României de a adera la Uniunea Europeană, intenție concretizată începând cu data de 1 ianuarie 2007, când România a dobândit statutul de membru cu drepturi depline, și Curtea Constituțională a României a observat că este evident că „în actuala eră a globalizării problematicei omenirii, a evoluțiilor interstatale și a comunicării interindividuale la scară planetară conceptul de suveranitate națională nu mai poate fi conceput ca absolut și indivizibil, fără riscul unei izolări inacceptabile”³.

Expunerea succintă a teoriilor referitoare la suveranitate prezintă interes în considerarea faptului că, în sistemele politice moderne, puterea poporului reprezintă singurul temei legitim al guvernării. Această realitate a fost înscrisă în legile fundamentale, care fac referire la suveranitate, la națiune și la popor. Constituția României, similar altor Constituții europene⁴, statuează, în art. 2

Federația poate să transfere competențe/puteri ce țin de suveranitate, prin lege, cu acordul Bundesrat-ului (Corpul legislativ, care reprezintă, la nivel federal, cele 16 landuri constitutive ale Federației).

¹ Recenta și îndelungat negociată ieșire a Marii Britanii din Uniunea Europeană a demonstrat cât de delicată și sensibilă este, totuși, chestiunea suveranității statale în cadrul acestei organizații internaționale.

² L. Gonin, op. cit., p. 328.

³ DCC nr. 148 din 16 aprilie 2003 (M.Of. nr. 317 din 12 mai 2003).

⁴ De pildă, Constituția Republicii franceze prevede în art. 3 că suveranitatea națională rezidă în popor, care o exercită prin reprezentanții săi și prin referendum. Tot astfel, Constituția Republicii italiene statuează, chiar în primul articol, că suveranitatea aparține poporului și este exercitată de acesta în formele și în limitele prevăzute de Constituție. Și Constituția Spaniei, în art. 1.2., precizează că „suveranitatea națională rezidă în